

นวัตกรรมแห่งการเรียนรู้เชิงพุทธ

Innovation of Buddhist learning

ผศ.ดร.สิน งามประโคน

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

นวัตกรรมแห่งการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนา ถือเป็นวิธีการเรียนการสอนแนวใหม่ที่เป็นเลิศของพระพุทธองค์ทรงสอนหลักความจริงของชีวิตเริ่มต้นจากตัวเองก่อน เพื่อให้รู้จักวิธีการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยเริ่มจากทุกข์ สาเหตุให้เกิดทุกข์ วิธีการดับทุกข์ และแนวทางปฏิบัติให้พ้นทุกข์ของตนเอง โดยพระพุทธเจ้าทรงสอนให้ตระหนักถึงคุณค่าของการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ การสนทนา โดยผ่านสื่อธรรมชาติ สอนให้เข้าใจง่าย ชวนให้ผู้เรียนใคร่อยากเรียนรู้และปฏิบัติตามด้วยตนเอง สร้างศรัทธา และพอใจในการเรียนรู้ นี่คือนวัตกรรมการสอนที่เป็นเลิศของพระพุทธเจ้า

คำสำคัญ : นวัตกรรมและการเรียนรู้

Abstract

The innovation of learning in Buddhism. It is an excellent teaching method of the Buddha to teach the truth of life, starting from the first to know how to learn from their own. By starting suffering Cause ,how to sorrow and the way out of their suffering. By the Buddha, he teaches to realize the value of learning through the practice of dialogue through natural media.To teach easy Encourage learners to learn and follow, to create their own faith and to be happy to learn. This is an excellent teaching innovation of the Buddha.

Keyword: Innovation and Learning

บทนำ

นวัตกรรม (Innovation) คือ อะไร เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้แบบพุทธได้อย่างไร ขอให้ลองอ่านให้จบ จะพบคำตอบด้วยตัวเอง ดังคำนิยามของ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของ นวัตกรรมว่า หมายถึงสิ่งที่ทำขึ้นใหม่หรือแปลกจากเดิมซึ่งอาจจะเป็นความคิด วิธีการหรืออุปกรณ์ เป็นต้น และ คำนิยามของ พจนานุกรม Oxford Advanced Learner's Dictionary ได้ให้ความหมายของ นวัตกรรม ว่า การริเริ่มใช้สิ่งของ ความคิด หรือแนวทางใหม่ๆ ในการทำสิ่งต่างๆขึ้นมา จากแนวคิดดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า นวัตกรรม เป็นแนวคิดและการปฏิบัติแนวทางใหม่ โดยเฉพาะการเรียนรู้คำสอนที่เป็นหลัก พุทธธรรม ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ความจริงที่ประเสริฐซึ่งถือว่าเป็นแนวทางใหม่ที่พระพุทธรเจ้า ทรงค้นพบ ดังคำกล่าวที่ว่า

พระพุทธรเจ้าทรงเป็นบรมครูที่ประเสริฐของมนุษย์และเทวดาด้วย ดังที่ปรากฏในภาษาบาลีว่า สตถา เทวมนุสสานิ แปลว่า พระศาสดาเป็นครูผู้สอนของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นสารถิ ฝึกคนได้ ไม่มีใครยิ่งกว่า พระนามนี้พุทธศาสนิกชนทั้งหลายเคารพบูชา และยกย่องเทอดทูนพระองค์ในฐานะ ทรงเป็นครูสอนที่ยิ่งใหญ่ที่สุด ทรงสอนหลักการเรียนรู้ตามแนวทางที่พระพุทธรองค์ได้ศึกษาเรียนรู้ ด้วยพระองค์เอง จนได้ตรัสรู้คือรู้ความจริงที่ประเสริฐซึ่งเรียกว่า รู้อรุณวิมลญาณ ได้แก่การรู้ความจริงเรื่องทุกข์ รู้สาเหตุทำให้เกิดทุกข์ หรือ ปัญหา รู้วิธีการแก้ปัญหา หรือดับทุกข์ และรู้แนวทางปฏิบัติให้พ้นทุกข์ เพื่อพัฒนาตนให้เข้าใจ เข้าถึงความจริงของชีวิต ซึ่งถือเป็นนวัตกรรมความรู้ที่ยิ่งที่สุดในโลก

พุทธวิธีการสอนแนะนำให้พุทธบริษัทได้เรียนรู้หลักคำสอนของพระพุทธรองค์เป็นนวัตกรรมใหม่ ซึ่งได้มีนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวไว้มากมาย เช่น พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต, ๒๕๔๑ : ๔๕) ได้กล่าวถึงการสอนของพระพุทธรเจ้าว่า

๑. สันทัสสนา คือ อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้งเหมือนจูงมือไปดูเห็นกับตา
๒. สมาทปนา คือ จูงใจให้เห็นจริงด้วย ขวนให้คล้อยตาม จนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติ
๓. สมุตเตชชา คือ เร้าใจให้แก่วอกแวกบังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะแข็งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ไม่หวั่นระย่อต่อความเหนื่อยยาก
๔. สัมปหังสนา คือ ขโลมใจให้เข้มแข็ง ร่าเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อและเปี่ยมด้วยความหวังเพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่จะได้รับการปฏิบัติ

และพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมีวิธีการสอนบุคคลที่แตกต่างกันตามความเหมาะสม เช่น การสอน พวกปัญจวัคคีย์ พระองค์ทรงแสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตรและอนัตตลักขณสูตร เมื่อตรัสสอนแก่สกุลบุตร พระพุทธรองค์ทรงแสดงอนุบุพพิกขา และทรงสอนพวกชฎิล ๓ พี่น้องจะทรงแสดงอาทิตตปริยายสูตร ทั้งนี้ เพราะผู้เรียนมีภูมิหลังต่างกัน จึงทรงเลือกวิธีการสอนที่แตกต่างกัน นี่คือการใหม่ในสมัยนั้น เมื่อพิจารณา ดิจๆ นี้คือนวัตกรรมใหม่นั้นเอง

ผลการสอนทำให้ผู้เรียนได้เข้าใจและสามารถเข้าถึงความจริงด้วยตนเอง ด้วยการเรียนรู้ฝึกหัดตามแนวทางที่พระองค์ทรงสอน หลักการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนามี ๓ ทาง คือ

๑. การเรียนรู้แบบปริยัติ คือเรียนรู้จากครู ตำรา หลักพระไตรปิฎก
๒. การเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ ฝึกสมาธิ เจริญจิตภาวนา
๓. การเรียนรู้จากผลการปฏิบัติทั้งจากกรณีตัวอย่างของตนเองและท่านอื่นๆ

กล่าวได้ว่าเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต เพิ่มปัญญาได้ตลอดเวลาจึงจัดได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการเรียนรู้ที่เป็นแบบนวัตกรรมใหม่

พระพุทธเจ้าสอนวิธีการเรียนรู้

เมื่อได้ศึกษาแนวคิดของนวัตกรรมจะพบว่า การคิดและการกระทำเรื่องใหม่หรือเรื่องเก่ามาพัฒนาใหม่ให้ทุกคนยอมรับไปปฏิบัติตามได้ผลดี ผู้เขียนคิดว่านี่คือนวัตกรรม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ กิรีติยคดียังยง ได้ให้ความหมายว่า นวัตกรรม เป็นกระบวนการสร้างสรรค์ คิดค้น พัฒนา สามารถนำไปปฏิบัติจริง และมีการเผยแพร่ออกสู่ชุมชน ในลักษณะเป็นของใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อน หรือของเก่าที่มีอยู่แต่เดิม แต่ได้รับการปรับปรุงเสริมแต่งพัฒนาขึ้นใหม่ให้มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ^๑ สอดคล้องกับแนวคิดของ กิดานันท์ มลิทอง กล่าวว่า นวัตกรรมเป็นแนวคิด การปฏิบัติ หรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ ที่ยังไม่เคยใช้มาก่อน หรือเป็นการพัฒนาตัดแปลงจากของเดิมที่มีอยู่แล้วให้ทันสมัยและใช้ประโยชน์ได้ดียิ่งขึ้น^๒ ... และสำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ ได้ให้ความหมายว่า นวัตกรรม หมายถึงสิ่งใหม่ที่เกิดจากการใช้ความรู้และความสร้างสรรค์ที่มีประโยชน์ต่อเศรษฐกิจและสังคม^๓ ... ในขณะที่ชาวต่างชาติชื่อ Roger, Everett M. ได้กล่าวว่า นวัตกรรม คือแนวคิดแบบการปฏิบัติซึ่งเป็นสิ่งใหม่ที่บุคคลจะนำมาปฏิบัติ^๔

จากคำนิยามคำว่า นวัตกรรม จะพบว่า เป็นแนวคิดในการปฏิบัติแบบใหม่ที่จะก่อให้เกิดผลที่ดี ยิ่งขึ้นกว่าเดิมในการเรียนรู้หลักคำสอนในพระพุทธศาสนา หรือในการเรียนรู้เชิงพุทธ จึงขอย้อนกลับมาศึกษาพุทธวิธีแห่งการเรียนรู้ถือว่าพระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ค้นพบนวัตกรรมแห่งความรู้ใหม่ที่ยิ่งใหญ่ที่สุด จะเห็นได้ว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ทรงสั่งสอนพุทธบริษัททั้ง ๔ ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกและอุบาสิกา เป็นเวลา ๔๕ ปี นับตั้งแต่ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า มีคำสอน ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ เมื่อนำมา

^๑ กิรีติยคดียังยง, *องค์กรแห่งนวัตกรรม แนวคิด และกระบวนการ*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๒.

^๒ กิดานันท์ มลิทอง, *เทคโนโลยีการศึกษาและนวัตกรรม*. (กรุงเทพมหานคร:อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๒๕๕.

^๓ นวัตกรรมแห่งประเทศไทย Innovate Thailand, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ, ๒๕๔๙) หน้า ๘.

^๔ Everett M., Roger, *Diffusion of Innovations*. (New York ; A Division of Simon & Schuster Inc.1953;

จัดหมวดคำสอนเป็นหนังสือพระไตรปิฎกได้จำนวน ๔๕ เล่มในประเทศไทย ส่วนการจัดแต่งหนังสือพระไตรปิฎกประเทศอื่นๆจำนวนเล่มจะเท่ากัน อยากจะกล่าวว่านี้ คือ นวัตกรรมการสอนที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในโลก ซึ่งสามารถสรุปหลักการสอนเพื่อการเรียนรู้ได้ดังนี้

๑. เนื้อหาที่ทรงสอนให้เรียนรู้

๑) พระพุทธองค์ ทรงสอนจากสิ่งที่ผู้เห็นเข้าใจง่ายหรือรู้เห็นเข้าใจอยู่แล้ว ไปหาสิ่งที่เห็นเข้าใจได้ยาก หรือยังไม่รู้ไม่เห็นไม่เข้าใจ ตัวอย่างที่เห็นชัดคือ อริยสัจ ซึ่งทรงเริ่ม สอนให้เรียนรู้เรื่องความทุกข์ ความเดือดร้อน เพื่อเรียนรู้ปัญหาชีวิตที่คนมองเห็นและประสบอยู่โดยธรรมดา รู้เห็นประจักษ์กันอยู่ทุกคนแล้ว เมื่อเวลาเกิดปัญหาให้เรียนรู้ปัญหานั้นด้วยตนเอง โดยให้เอาปัญหา หรือความทุกข์นั้นมาเป็นบทเรียนว่า

ก. ปัญหาอะไร

ข. สาเหตุของปัญหานั้นเกิดจากอะไร

ค. วิธีแก้ปัญหาทำอย่างไร เมื่อรู้แล้ว

ง. การแก้ปัญหา และป้องกันไม่ให้เกิดปัญหานั้นต่อไป

จากแนวคิดข้างต้นชี้ให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงสอนวิธีการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหา ไม่ใช่สร้างปัญหาเพิ่มขึ้นจนกลายเป็นทุกข์มากขึ้น วิธีการเรียนรู้จากเรื่องง่ายในชีวิตประจำวันไปหาสิ่งยากตามลำดับ เป็นการสอนแบบใหม่เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจง่ายขึ้น

๒) สอนเนื้อเรื่องทีละมัลลิกยากลงไปตามลำดับขั้น และความต่อเนื่องกันเป็นสายลงไป

๓) ถ้าสิ่งที่สอนเป็นสิ่งที่แสดงได้ก็สอนด้วยความจริงให้ผู้เรียนได้ดูได้เห็นได้ฟังเองอย่างที่เรียกว่า ประสบการณ์ตรง

๔) สอนตรงเนื้อหา ตรงเรื่อง คมอยู่ในเรื่อง มีจุดไม่กววนไม่ไขว่ไขว ไม่ออกนอกเรื่องโดยไม่มีอะไรเกี่ยวข้องในเนื้อหา

๕) สอนมีเหตุผล พิจารณาเห็นจริงได้

๖) สอนเท่าที่จำเป็นพอดีสำหรับให้เกิดความเข้าใจให้การเรียนรู้ได้ผล ไม่ใช่สอนเท่าที่ตนรู้ หรือสอนแสดงภูมิว่าผู้สอนมีความรู้มาก ฯลฯ

๗) สอนสิ่งที่มีความหมายควรที่เขาจะเรียนรู้และเข้าใจเป็นประโยชน์แก่ตัวเขาเอง ฯลฯ

จากแนวคิดในการสอนดังกล่าวพบว่าเป็นนวัตกรรมการสอนที่ผู้สอนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการสอนผู้เรียนและเผยแพร่คำสอนพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดีโดยเฉพาะหลักการสอนที่ว่า **สอนเท่าที่จำเป็นพอดีกับผู้เรียน ไม่ใช่สอนเท่าที่ตนรู้ หรือสอนแสดงภูมิว่าผู้สอนมีความรู้มาก** คำนี้เป็นการแนะนำครูสอนที่ดีมาก เพราะครู อาจารย์บางคนชอบสอนอวดอ้างตนเองเก่ง ศิษย์ตามไม่ทัน

ในที่สุดไม่เกิดการเรียนรู้ คำสอนท่านก็ดูเหมือนไร้ประโยชน์ เพราะไม่บรรลุผลการสอน แต่พระพุทธเจ้า
 สุกยอดการสอนที่ผู้ฟังกล่าวคำเดียวกันว่า สอนให้เห็นด้วยตนเองเหมือนจูงมือไปดูด้วยตา

๒. หลักการสอนเกี่ยวกับตัวผู้เรียนของพระพุทธเจ้ามีดังนี้

๑) พุทธองค์จะทรงสอนใครทรงดูบุคคลผู้รับการสอน หรือผู้เรียนก่อนว่าบุคคลนั้น เป็นคน
 ประเภทใดทรงสอนให้สอดคล้องกับจริตคนนั้น และคำนึงถึงพื้นฐานความรู้ความเข้าใจ ความพร้อมแค่นั้นและ
 ควรจะสอนอะไร จะสอนด้วยวิธีการอย่างไรให้ผู้เรียน หรือผู้ฟังได้เข้าใจโดยง่าย

๒) ปรับวิธีสอนให้เหมาะกับบุคคล ดูความพร้อมของผู้เรียน

๓) คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลและความพร้อมความสุกงอม

๔) สอนโดยให้ผู้เรียนลงมือทำด้วยตนเอง

๕) การสอนดำเนินไปในรูปที่ให้ผู้เรียนกับผู้สอนมีบทบาทร่วมกันในการแสวงหาความจริง

๖) เอาใจใส่บุคคลที่ควรได้รับความสนใจพิเศษเป็นราย ๆ ไป ตามควรแก่กาลเทศะและ
 เหตุการณ์

๗) ช่วยเหลือเอาใจใส่คนที่มีปมด้อย ที่มีปัญหา

จากแนวคิดในการสอนดังกล่าวพบว่าเป็นนวัตกรรมการสอนที่ผู้สอนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการ
 การสอนผู้เรียนและเผยแพร่คำสอนพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดีโดยเฉพาะ**หลักการสอนการสอนที่ใ้
 รู้สึกว่าผู้เรียนกับผู้สอนมีบทบาทร่วมกันในการแสวงหาความจริง** ซึ่งให้เห็นวิธีการสอนที่ดีโดยเน้นให้
 ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ด้วยตนเอง

๓. หลักการสอนเพื่อเกิดการเรียนรู้เร็วขึ้น

๑) สร้างความสนใจในการสอนคนนั้น และนำเข้าสู่เนื้อหาได้

๒) สร้างบรรยากาศในการสอนให้ปลอดโปร่งพลัดเพลินไม่ให้เกิดความเครียด ไม่ให้เกิดความอึดอัดใจ
 และให้เกียรติแก่ผู้เรียนให้เขามีความภูมิใจในตัว

๓) สอนมุ่งเนื้อหา มุ่งให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่สอนเป็นสำคัญ ไม่กระทบตนและผู้อื่น

๔) สอนโดยเคารพ คือ ตั้งใจสอน ทำจริงด้วยความรู้สึกรู้ว่าเป็นสิ่งมีค่า มองเห็นความสำคัญของ
 ผู้เรียน

๕) ใช้ภาษาสุภาพ นุ่มนวล ไม่หยาบคาย ขวนให้สบายใจ เข้าใจง่าย

จากข้อความข้างต้นการเรียนรู้ที่ดีต้องอาศัยวิธีการสอนของครูที่มีความสามารถในการแนะนำให้ถูก
 กับจริตของคนนั้น โดยเฉพาะนวัตกรรมการสอนด้าน **การสร้างบรรยากาศในการสอนให้ปลอดโปร่ง
 พลัดเพลินไม่ให้เกิดความเครียด ไม่ให้เกิดความอึดอัดใจและให้เกียรติแก่ผู้เรียนให้เขามีความภูมิใจในตัว**
 เรียกว่าเข้าใจสร้างบรรยากาศที่ดี หลังจากนั้นก็ใช้ศิลปะการสอนได้เต็มที่ ซึ่งจะมีตัวอย่างการสอน
 พุทธบริษัทจำนวนมากในพระไตรปิฎก

ศิลปะพุทธวิธีการสอน ๔ อย่าง ดังนี้

๑. สันทสสนา คือ อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้งเหมือนจูงมือไปดูเห็นกับตา
๒. สมาทปนา คือ จูงใจให้เห็นจริงด้วย ขวนให้คล้อยตาม จนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติ
๓. สมุตเตชนา คือ เร้าใจให้แก่วก้าบังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะแข็งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ไม่หวั่นระย่อต่อความเหนื่อยยาก
๔. สัมปหังสนา คือ ชโลมใจให้เข้มแข็ง ร่าเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อและเปี่ยมด้วยความหวังเพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่จะได้รับจากการปฏิบัติ

สรุปศิลปะพุทธวิธีการสอน ได้ว่า สอนให้ชัดเจนแจ่มแจ้ง จูงใจยอมรับนำไปปฏิบัติ เร้าใจให้กล้าหาญ มั่นใจทำได้ และร่าเริง เบิกบาน

จากหลักการดังกล่าวจะพบว่า พระพุทธองค์ทรงใช้ศิลปะการสอนที่ดีและทันสมัยใหม่เสมอ และพระพุทธองค์ทรงมีวิธีการสอนรูปแบบต่างๆที่จัดว่าเป็นนวัตกรรมการแบบใหม่ๆ เสมอเพื่อให้เหมาะสมบุคคลแต่ละคน เช่น รูปแบบสากัจฉา หรือ สนทนา แบบบรรยาย จะเห็นได้ในการประชุมใหญ่ในการแสดงธรรมประจำวัน และแบบตอบปัญหา อย่างตรงไปตรงมา แบบย้อนถาม บ้างก็แยกความตอบ บ้างไม่ทรงตอบ และทรงสอนแบบเปรียบเทียบ เป็นต้น หลักการที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น พระพุทธองค์ทรงสอนให้ผู้เรียนหรือผู้ฟังธรรมมีส่วนร่วมในการซักถามข้อสงสัยในหลักคำสอนเมื่อเข้าใจแล้ว พระพุทธองค์ก็ทรงให้ผู้เรียนลงมือทำด้วยตนเอง (Learning by Doing) จะได้เกิดการเรียนรู้เข้าใจจากการปฏิบัติด้วยตนเองหรือจากประสบการณ์ จนผู้ปฏิบัติเข้าถึงหลักความจริงด้วยปัญญาของตน จิตเป็นกุศลหลุดพ้นจากกิเลส ซึ่งจะขอนำกรณีตัวอย่างจากพระสูตรมาเป็นแบบอย่างในการสอนแสดงเพื่อชี้ให้เห็นความสามารถในชั้นนวัตกรรมการสอนที่เป็นเลิศเหนือคนอื่น จึงขอนำกรณีตัวอย่างการสอนที่จัดว่าเป็นนวัตกรรมการแบบใหม่ในสมัยนั้น ดังนี้

กรณีศึกษาการเรียนรู้เรื่องลาภสักการะมากพระองค์และสาวก สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแก่ภิกษุทั้งหลาย ขณะประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี โดยทรงปรารภลาภสักการะเป็นอันมากที่เกิดขึ้นแต่พระองค์และภิกษุสงฆ์ในขณะนั้นว่า จะเป็นเหตุให้ภิกษุบางพวกยึดติดในลาภสักการะเหล่านั้น เนื้อหาของพระสูตรนี้มี ๒ ตอน ตอนต้นพระผู้มีพระภาคทรงแสดงตอนที่ ๒ ท่านพระสารีบุตรเป็นผู้แสดง มีใจความสำคัญดังนี้

ตอนต้น พระผู้มีพระภาคทรงสอนให้ภิกษุทั้งหลายเป็นธรรมทายาทของพระองค์ ไม่ให้เป็นอามิสทายาทของพระองค์ ทรงให้เหตุผลว่า ถ้าภิกษุทั้งหลายเป็นอามิสทายาท จะถูกวิญญูชนติเตียนได้ แต่ถ้าภิกษุทั้งหลายเป็นธรรมทายาท วิญญูชนจะยกย่องสรรเสริญ ทรงอุปมาให้ฟังว่า ถ้าพระองค์เสวยพระกระยาหารเสร็จแล้ว ทรงมีความสุขตามที่ปรารถแล้ว แต่พระกระยาหารของพระองค์ยังเหลืออยู่พอดี

มีภิกษุ ๒ รูปมาเฝ้า และกำลังหิวจัด พระองค์อนุญาตให้ภิกษุทั้งสองฉันพระกระยาหารนั้นได้ตามต้องการ แต่ถ้าไม่ต้องการ พระองค์จะทรงทิ้ง ภิกษุรูปหนึ่งไม่ยอมฉัน เพราะคิดถึงพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายลงเป็นธรรมทายาทของเรา อย่าเป็นอามิสทายาทของเรา” จึงยอมหิวไปตลอดคืน แต่อีกรูปหนึ่งฉัน เพราะต้องการบรรเทาความหิว ทรงสรุปว่า พระองค์ทรงสรรเสริญภิกษุผู้ไม่ยอมฉัน ทั้ง ๆ ที่หิวจัด เพราะการกระทำเช่นนั้นจะเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มักน้อย สันโดษ ชัดเกลา เลี้ยงง่าย เป็นผู้มีเมตตา^๕

พระสูตรนี้พระพุทธองค์มีพระประสงค์ เพื่อจะทรงชมเชยบุคคล ผู้เป็นธรรมทายาท ทรงดำเนินอามิสทายาท เป็นคำสอนที่ทรงให้เหตุผลในการคิดด้วยตนเอง ชี้ให้เห็นว่าการรักษาวินัยและปฏิบัติตามพระวินัย ที่พระองค์ทรงแสดงแล้วสำคัญที่สุด จากกรณีตัวอย่างของพระสูตรนี้เพื่อให้พระภิกษุเรียนรู้ว่า วินัยก็คือวินัย ต้องรักษาเพื่อพัฒนาตนเองในเรื่องที่ถูกต้อง อย่าทำผิดวินัยในเรื่องเล็กน้อยที่พอทนได้ ต้องอดทนเพื่อรักษาวินัยสงฆ์ และเป็นแบบอย่างที่ดีของพระสงฆ์ด้วย ให้ยึดถือว่า พระธรรมวินัยต้องยิ่งใหญ่เหนือสิ่งใดของชีวิต นี่เป็นการสอนแบบใหม่ให้คิดเองว่า ควร หรือ ไม่ควร ทำ

กรณีศึกษาเรื่องที่ ๒ พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุพิจารณาเห็นความพอใจอยู่เนื่อง ๆ ในธรรมทั้งหลายที่เป็นปัจจัยแห่งอุปาทาน ตัณหาย่อมเจริญ เพราะตัณหาเป็นปัจจัย อุปาทานจึงมีเพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ภพจึงมี ฯลฯ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้ มิได้ด้วยประการฉะนี้

เปรียบเหมือนต้นไม้ใหญ่มีรากหยั่งลงและแผ่ขยายไปรอบ ๆ รากทั้งหมดนั้นย่อมดูดอาหารขึ้นไปข้างบน เมื่อเป็นอย่างนี้ ต้นไม้ใหญ่นั้นได้อาหารอย่างนั้น ได้สารอย่างนั้น พึงยืนต้นอยู่ได้ตลอดกาลนาน อุปมานี้ฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น เมื่อภิกษุพิจารณาเห็นความพอใจอยู่เนื่อง ๆ ในธรรมทั้งหลาย ที่ปัจจัยแห่งอุปาทาน ตัณหาย่อมเกิด เพราะตัณหาเป็นปัจจัย อุปาทานจึงมี เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ภพจึงมี ฯลฯ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้ มิได้ด้วยประการฉะนี้

เมื่อภิกษุพิจารณาเห็นโทษเนื่อง ๆ ในธรรมทั้งหลายที่เป็นปัจจัยแห่งอุปาทาน ตัณหาย่อมดับ เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้ มิได้ด้วยประการฉะนี้”^๖

พระสูตรนี้พบว่า พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ภิกษุพิจารณาเรียนรู้ด้วยตนเองถึงเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ด้วย ตัณหาเป็นปัจจัยสำคัญและทรงเปรียบเหมือนต้นไม้ใหญ่ที่มีรากหยั่งลงและแผ่ขยายไปรอบ ๆ รากทั้งหมด ... เหมือนกิเลสเป็นเหตุให้เกิดทุกข์หยั่งรากเหมือนต้นไม้และพบว่าทรงสอนให้พิจารณาเห็นโทษของตัณหา

^๕ ศิขารายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๐/๒๗.

^๖ ส.น. (ไทย) ๑๖/๕๕/๑๐๘.

และเหตุปัจจัยแห่งการอุปาทานตัณหาย่อมดับ เพราะตัณหาดับ ฯลฯ ภิกษุทั้งหลายชื่นชมคำสอนของพระองค์ น้อมนำไปปฏิบัติด้วยความพอใจ และอีกพระสูตรหนึ่งพบว่า

กรณีศึกษาที่ ๓ พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแก่ภิกษุราชกุมาร ซึ่งรับอาสาสมัครนาคานุบุตร มาได้วาทะกับพระองค์ ขณะประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน สถานที่ให้เหยื่อกระแต เขตกรุงราชคฤห์ มีเนื้อหาสาระโดยย่อดังนี้

นิครนถ์ นาคานุบุตรได้ทูลเชิญให้ภิกษุราชกุมารเข้าไปได้วาทะกับผู้ที่มีพระภาค โดยเสนอปัญหา ๒ เรื่อง คือ ปัญหาว่า “มีบ้างไหม ที่พระตถาคตตรัสวาจาอันไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น” แล้วสอนวิธีต้อนรับให้จน ดังนี้

- ถ้าพระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “มีบ้าง” ให้ทูลถามว่า “เมื่อเป็นเช่นนั้น การกระทำของพระองค์ ก็ไม่ต่างอะไรกับการกระทำของปุถุชน”
- ถ้าพระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “มีบ้าง” ให้ทูลถามว่า “เมื่อเป็นเช่นนั้น เพราะเหตุไร พระองค์ จึงทรงพยากรณ์พระเวฬุวันว่า “เวฬุวันจักเกิดในอภาย จักเกิดในนรก ทั้งอยู่สิ้น ๑ กัป เป็นผู้ ที่ใครๆ เยียวยาไม่ได้” เพราะพระวาจาของพระองค์นั้น ทำให้พระเวฬุวันทโสทร เสียใจ”^๗

ภิกษุราชกุมารได้นำปัญหานั้นเข้าไปทูลถามพระผู้มีพระภาค พระองค์ตรัสตอบว่า ปัญหาเช่นนี้จะวิสัยชนโดยส่วนเดียวไม่ได้ พระองค์ทรงใช้หลักเอกังสพยากรณ์ คือ ตอบแบบยืนยันอย่างเดียวไม่ได้ และในกรณีนี้ทรงใช้วิสัยชพยากรณ์ คือ ตอบแบบแยกแยะประเด็น มีทั้งยืนยันและปฏิเสธแล้วทรงแสดงหลักเกณฑ์การตรัสวาจา ของพระองค์ ๖ ข้อ คือ

๑. วาจาที่ไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น
๒. วาจาที่จริง ที่แท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น
๓. วาจาที่จริง ที่แท้ และประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ในข้อนี้ ตถาคตรู้กาลที่จะกล่าววาจานั้น
๔. วาจาที่ไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาจานั้นเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น
๕. วาจาที่จริง ที่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาจานั้นเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น

^๗ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๘๕/๘๖-๘๗.

๖. วาจาที่จริง ที่แท้ ที่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้นเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ในข้อนี้ ตถาคตรู้กาลที่จะกล่าววาจานั้น^๔

พระสูตรนี้พบว่า พุทธองค์ทรงสอนวิธีการตอบปัญหาแบบใหม่ด้วยเหตุผลว่าให้พิจารณาในการตอบปัญหา แยกเป็นเรื่อง ๆ โดยการสอนแบบ-ตอบแบบยืนยันทันทีอย่างเดียวไม่ได้ (เอกังสพยากรณ์) ในกรณีนี้ ทรงใช้การตอบแบบแยกแยะประเด็นมีทั้งยืนยันและปฏิเสธ (วิภังชพยากรณ์) แล้วทรงใช้หลักเกณฑ์การตรัสวาจาของพระองค์ ๖ ข้อ ดังได้กล่าวแล้ว พระสูตรนี้แสดงให้เห็นพุทธปฏิภาณในการตอบปัญหาของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นนวัตกรรมใหม่ในการใช้ตอบปัญหาผู้ถามอย่างฉลาด โดยมี ๔ วิธี คือ

๑. เอกังสพยากรณ์ การตอบแง่เดียว คือตอบอย่างเดียวเด็ดขาด
๒. วิภังชพยากรณ์ คือ การแยกตอบ
๓. ปฏิปุจฉาพยากรณ์ คือการตอบโดยย้อนถาม
๔. ฐปนนะ คือ การหยั่งหรือหยุด เป็นการพบปัญหาเสีย ไม่ตอบ

ในที่นี้ พระองค์ทรงใช้วิธีที่ ๒ คือ แยกตอบเป็นประเด็น อภัยราชกุมารทรงเตรียมปัญหามาอย่างดี แต่พอพระผู้มีพระภาคตรัสว่าปัญหาเช่นนี้จะวิสัยชนาโดยส่วนเดียวไม่ได้ คือ ใช้เอกังสพยากรณ์คือตอบแบบยืนยันทันทีอย่างเดียวไม่ได้ ในกรณีนี้ทรงใช้วิภังชพยากรณ์ คือ ตอบแบบแยกแยะประเด็น มีทั้งยืนยันและปฏิเสธ

บทสรุป

นวัตกรรมการเรียนรู้เชิงพุทธจากพระสูตรพบว่า พระพุทธองค์ทรงสอนที่เป็นเลิศ ทำให้ผู้ฟังได้เรียนรู้ด้วยตนเอง ตอบข้อสงสัยได้หมด จนทำให้ผู้เรียนเกิดศรัทธาเลื่อมใส นำไปปฏิบัติตามด้วยความพอใจ ใคร่อยากเรียนรู้ด้วยตนเอง นี่คือนวัตกรรมการเรียนรู้เชิงพุทธ ซึ่งคำสอนของพระองค์ กล่าวได้ว่า

๑. สันทสสนา คือ อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้งเหมือนจูงมือไปดูเห็นกับตา
๒. สมาทปนา คือ จูงใจให้เห็นจริงด้วย ชวนให้คล้อยตาม จนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติ
๓. สมุตเตชชา คือ รั้งใจให้แก่วก้าบังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะแข็งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ไม่หวั่นระย่อต่อความเหนื่อยยาก
๔. สัมปหังสนา คือ ชโลมใจให้เข้มขึ้น รั้งแรง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อและเปี่ยมด้วยความหวังเพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่จะได้รับจากการปฏิบัติ

พระพุทธเจ้าทรงใช้นวัตกรรมการสอนการเรียนรู้ให้พุทธบริษัทได้เป็นแนวทางในการปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์เพื่อเรียนรู้พระธรรมวินัย ได้ถูกต้องและต้องเรียนรู้ตลอดชีวิต ตราบใดที่ยังเป็นปุถุชน

^๔ ม.ม.(ไทย) ๑๓/๘๖/๘๗-๘๘.

แบบพวกเราต้องเรียนรู้และ ปฏิบัติต่อไปเพื่อขัดเกลาจิตใจให้เกิดจิตมีสมาธิและพัฒนาโลกียะปัญญา ให้เป็นปัญญาแห่งสัมมาทิฐิที่ต้องเรียนรู้พัฒนาครูและพัฒนาผู้เรียนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต

เอกสารอ้างอิง

ทิตนา แชมมณี, **ศาสตร์การสอนองค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ.** กรุงเทพมหานคร : พิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **รู้จักพระไตรปิฎก เพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้.** กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก, ๒๕๔๓.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน.** กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก, ๒๕๔๑.

พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตฺโต). **พระไตรปิฎกสิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๗.

วศิน อินทสระ. **พุทธวิธีในการสอน.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เมตตาธรรม, ๒๕๔๕.

สำนักนายกรัฐมนตรี. **แนวคิดเกี่ยวกับการปฏิรูปการเรียนรู้.** สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักพิมพ์บริษัทพิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๔๓.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **พระไตรปิฎกฉบับประชาชน.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พิมพ์ครั้งที่ ๖, ๒๕๓๙.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. **พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก.** กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ หจก.อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๒.